

"Aicea, guvernării noastre dacă nu se deșteaptă, aproape că suntem
în al 12 lea ceas" (printre lacrimi, MB, 82, Belin, Covasna)

Slăbirea comunității românești din Harghita-Covasna

Raport de cercetare

Partea I

Raportul-studiu se întemeiază pe cercetarea de teren efectuată de Centrul pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române, împreună cu studenți și cadre didactice de la Universitatea din București și de la Universitatea din Craiova în vara anului 2011 în câteva localități din județele Harghita și Covasna. Arealurile investigate au fost centrate în zonele: Livezi-Mihăileni (Harghita), Doboi-Plăieși (Harghita), Hăghig-Belin (Covasna). Deși cercetarea a avut în vedere ambele etnii, accentul s-a pus pe potențialul comunitar românesc.

Preambul

Județele Harghita-Covasna stau sub semnul unei urgențe, urgențe mute, pentru că nimeni dintre cei care ar trebui să vegheze asupra integrității comunității nu își asumă vreo reacție. **Urgența mută reprezintă sentimentul colectiv al neputinței, corelat cu sentimentul abandonului-retragerii statului român din societate.** Este un sentiment de substrat, identificabil prin cercetarea calitativă întreprinsă. **Urgența și abandonul, pe de o parte, credința ortodoxă care „îi mai ține”, pe de altă parte, compun cadrul simbolic al existenței comunității minoritare românești.** Instituțiile publice răspund altor sarcini: organizează satisfăcător cotidianul, dar prioritățile de fond sunt ale *altei* comunități. Minoritatea locală românească este încurajată să-și uite prioritățile *ca și comunitate*. **Apar noi disparități.** Realitatea locală stă sub semnul *dezechilibrului simbolic*, sub care se dezvoltă toate celelalte dezechilibre din plan administrativ, economic, școlar, cultural, demografic. Majoritarii maghiari își supraîntăresc comunitatea sub umbrela *Geopoliticii maghiare a Bazinului carpatic*, în timp ce minoritarii români, lipsiți de suportul general al societății și al statului se *masifică*, rămân fără comunitate. Principalul instrument al acestei geopolitici este puterea simbolică. Subordonat acestei geopolitici este un complex de acțiuni administrative, economice și educaționale.

„*Ei ridică statui aproape oricărui ungur care a contribuit la cultura maghiară*”. (sătean, Belin, Covasna)

Masificarea este un proces care afectează sănătatea socială a insului și incapacitează pe termen lung spații social-geografice întinse. Noile disparități trimit la **slăbirea gravă a vieții comunitare pentru minoritatea românească și la transformarea comunității majoritare maghiare într-o comunitate dominantă, de tip ideologic**. Precizăm că prin *supraîntărirea* comunității dominante înțelegem depășirea stadiului în care principala preocupare este prezervarea, cultivarea identității: se intră în etapa unei noi formule *statale*. *Supraîntărirea* comunității etnic dominante se axează pe suport logistic *străin* fără întrerupere, dispus în adâncimea proceselor sociale. O serie întreagă de studii *științifice de teren*, foarte detaliate, sistematice și de durată, împreună cu lucrări punctuale de istorie, marketing, geografie etc. ne îndreptățesc la această concluzie. **În oglindă cu aceste preocupări am constatat absența aproape totală a preocupărilor din partea statului român și a societății civile de a cunoaște problematica spațiului și de a oferi răspunsuri în plan strategic-național**. Astfel, pe de-o parte, majoritarii din cele două județe au *în fundal puterea simbolică*, prezentă peste tot în ecologia locuirii, în special în spațiul școlar, administrativ. Pe de altă parte, *ceilalți*, românii, se transformă din *comunitate simbolică* în minoritate statistică.

Românii au statutul de națiune tolerată, iar sentimentul asociat este teama. Astfel, etnicii minoritari sunt încurajați *prin frică nespecifică* și prin cultivarea unui *pragmatism parțial*, suspendat deasupra identitarului etnic propriu, să-și uite determinantele colective ale identității. Dincolo de aceasta, există un ansamblu de vecinătăți care funcționează acceptabil, chiar foarte bine în unele zone. Nici nu poate fi altfel, *vecinătatea* reclamă întrajutorarea.

Singurele formule instituționale care mai protejează viața comunitară românească sunt *Biserica* și *Școala*. Biserica ortodoxă are însă nevoie de mult mai mult suport logistic în teritoriu, în timp ce școala își pierde treptat rolul, fiind la îndemâna autorităților locale *neromânești*.

În acest timp, comunitatea maghiară funcționează ca și *comunitate imaginată*, prin încadrarea comunităților locale în ideologia expansionară a „bazinului Carpatic”. Comunitatea naturală, axată pe vecinătate și întrajutorare devine principalul suport pentru transformarea administrației și economiei locale pe criteriu etnic (maghiarizare).

În arealul Harghita-Covasna există două tipuri de energii dominante:

- **Afirmarea comunității imaginate maghiare** prin ideologizare *la nivelul comportamentului sătesc*, de vecinătate, a relațiilor interetnice. Fenomenul este deja profund și se poate observa în practicile demografice de la nivel comunitar: la țară, unde se presupune că întrajutorarea cotidiană, vecinătățile sunt puternice, cei mai mulți capi de familie au ținut neapărat să-și înregistreze copilul ca fiind *maghiar*.
- **Subsumarea etnică a comunității românești**, prin disponibilitatea vorbitorilor de limbă română de a-și „dărui” identitatea, în special prin căsătorie. Fenomenul ia forma dizolvării etnice acolo unde comunitatea românească este deja slăbită, fiind incapabilă de concentrare demografică, socială etc.

Aceasta înseamnă că, în spațiul de contact între cele două comunități vecinătatea stă sub semnul ideologiei „etniei dominante”. Întrajutorarea poate fi cu ușurință observată în special la muncile câmpului. Dar, așa cum vom arăta în cele ce urmează, *dincolo de vecinătate* există un strat suplimentar, în care relația este întemeiată pe *imperativul ideologic de tip etnic*, acela al „reproducerii etnice maghiare”.

Un rol important în afirmarea comunității, în special a celei imaginate maghiare, o au școala, administrația și biserica. Acestea pot disloca sau polariza comunitățile prin limbă, respectiv prin credință, în decurs de câteva decade. Cazul Doboii din Plăieșii de Jos este printre cele mai relevante din acest punct de vedere.

Problema realității contemporane este că, deși comunitățile locale împart un fond comun de conviețuire materială și spirituală, ideologia dominantă îl utilizează ca și instrument de separare prin promovarea *unei singure comunități* în spațiul public și economic. Una dintre comunități se transformă din partener, în *comunitate imaginată* dominantă, iar cealaltă se dizolvă.

Cititorul va constata anumite redundanțe pe cuprinsul studiului. Aceasta se întâmplă pentru că aceleași idei sunt susținute din mai multe perspective, abordări metodologice și teoretice.

Nota:

- Deși românii sunt majoritari în România, datorită configurației administrative, educaționale, economice și politice din județele Harghita și Covasna, românii au statut *de facto* de *minoritate locală*. Pe lângă discriminarea *negativă* la care sunt supuși în plan local, populația românească din cele două județe este *discriminată negativ* în mass media și politica națională, în sensul că nu are acces la exprimarea intereselor și problematicii sale. **Conceptul de minoritate cu care vom opera este următorul: comunitate cu identitate proprie, fără**

putere politică și fără mijloace de exprimare suficiente în raport cu societatea în mijlocul căreia trăiește. În consecință, vom denumi minoritatea națională care deține cvasimonopolul politic și administrativ în plan local cu termenul de *minoritate dominantă*, iar populația care este majoritară în plan național, dar minoritară în plan local, *minoritate locală*.

- Datorită particularităților locale nu am indicat numele respondenților și, adeseori, am preferat să cităm din fișele de observație, ca substitut al interviurilor înregistrate. Inițialele nu sunt cele reale.

I. Punct de plecare și Metodologie

Materialul de față este rezultatul unei cercetări de teren efectuate în vara anului 2011, împreună cu studenți de la Universitatea din București și Universitatea din Craiova, în județele Harghita și Covasna, în localitățile Hăghig și Iarăși (Covasna), Plăieșii de Jos (Imper-Doboi) și Livezi (Mihăileni) din jud. Harghita.

Scopul cercetării a fost analiza calității vieții comunitare românești în special, al potențialului de conviețuire în arealul menționat.

Dată fiind noutatea, **cercetarea a fost de tip exploratoriu.** Nu au existat ipoteze propriu-zise de lucru pentru că nu aveam puncte de sprijin suficiente date de cercetări anterioare în teren pe tematica respectivă, cu excepția materialului bibliografic privind istoria locurilor.

Am avut însă ca punct de plecare, între altele, teoria capitalului social, a lui Robert Putnam¹. Cu cât insul este mai implicat în viața comunitară, cu cât vecinătățile sunt mai active, schimburile și într-ajutorarea sunt mai ample. **Vecinătatea este în opoziție cu segregarea.** În consecință, o bună parte din cercetare a fost orientată către urmărirea calității vecinătăților, a abilității comunităților de a dezvolta relații interioare, urmărind în același timp relațiile acestora cu exteriorul, cu alte comunități, *inclusiv* relațiile interetnice. Așa am ajuns să folosim tehnica *hărților mentale* pentru determinarea intensității vecinătăților și a calității vieții comunitare, în general.

Datele au fost analizate din perspectiva teoriei interacționismului simbolic a alterității, urmărind în special construirea *identității sociale* prin raportare la *Celălalt*.

Teoria *fundalului social* (Erving Goffman), a faptului că realitatea este o scenă care are *culise* ne-a condus la urmărirea elementelor de profunzime, mai puțin confortabile, ori de câte ori am avut posibilitatea, după încălzirea interlocutorilor noștri. Așa am putut ajunge la identificarea unor momente traumatice de tip colectiv, care pot avea legătură cu unele susceptibilități din prezent: dincolo de vecinătățile funcționale există un strat al angoasei la scara marilor colectivități.

¹ Robert D. Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, 2000

Totodată, pentru stabilirea metodologiei cât și pentru analiza datelor am utilizat teoria lui Ernest Bernea privind structurarea axială a comunității și insului în lume, pe axele spațiului și timpului.

Din punct de vedere metodologic, **cercetarea a fost de tip neinterpretativ**, la întâlnirea dintre teoria gustiană a cadrelor și manifestărilor cu teoria weberiană a fenomenului social ca acțiune socială conștientă și reflectată. Instrumentele principale de lucru au fost observația, observația participativă, interviul semistrukturat, discuțiile de grup (focus-grupul), hărțile mentale, fotografia.

Funcția hărților mentale a fost aceea de a identifica axele dinamicii comunității și importanța lor la nivelul percepțiilor subiective. De asemenea, tot cu ajutorul acestora am căutat să stabilim *distanțele subiective* ale comunității de domiciliu față de restul țării. Nu în ultimul rând, am încercat să determinăm *configurațiile utile* din interiorul localității-comunității, în funcție de mărimea-intensitatea grafică prin care acestea au fost reprezentate. Pentru a putea analiza hărțile a fost constituită o bază de date cu principalele coordonate – accente ale acestora.

Ca analiză de tip neinterpretativ cercetarea de teren a avut ca obiective subiectivitățile locale: datele sunt semnificative în raport cu logica locală, nu cu o teorie anume. Funcția teoriei a fost aceea de a canaliza-converge datele din teren, nu de a dicta ce anume trebuie cules. Din acest punct de vedere, am considerat relevant orice consideră actorul ca fiind relevant. Actorii au fost reprezentativi în raport cu logica acțiunii sociale *momentane* și în raport cu logica socială pe termen mediu și lung a comunității. Astfel, în sfera logicii acțiunii sociale *momentane*, am cuprins activitățile curente: cositul și strângerea fânului, îngrijirea animalelor în gospodărie și la câmp, alte activități curente, slujbele bisericesti. În sfera logicii sociale pe termen mediu și lung am cuprins actori reprezentativi pentru ordinea comunității: personal administrativ, de ordine publică, din sănătate și educație, reprezentanți religioși, oameni de succes în afaceri etc.

Datele culese de pe teren sunt de natură „obiectivă” și de natură „subiectivă”. Datele de natură obiectivă privesc situația economică, demografică, de sănătate, inclusiv istorică a comunității, așa cum sunt ele cuprinse în referințele locale, județene și naționale: date independente de voința inșilor cu care am avut discuții.

Datele calitative au fost oferite de către persoanele cheie și după principiul recomandărilor prin tehnica „bulgărelui de zăpadă” – fiecare persoană recomandă o alta. Persoanele și evenimentele au fost gestionate conform analizei monografice gustiene, a cadrelor și manifestărilor.

Totodată, a fost consultată o masă importantă de literatură maghiară privind spațiul respectiv: broșuri de prezentare, studii doctorale și analize cu relevanță pentru *imaginarul* maghiar privind arealului investigat.

„**Datele obiective**” se referă la fapte și evenimente asupra cărora inșii nu au putere, chiar dacă le pot nega existența. „**Datele subiective**” sau „calitative”, se referă la reprezentările subiective asupra spațiului social în prezent și în trecut, proiecțiile cu privire la viitor, la relațiile de putere și la conviețuire.

Conviețuirea, element central al cercetării, se referă la capacitățile de conlucrare *în plan individual* – între indivizi și *în plan colectiv* – între comunități etnice diferite. Cercetarea s-a axat pe identificarea elementelor care facilitează conlucrarea cotidiană. La „momentele semnificative” din viața persoanelor am căutat să avem acces prin interviurile de profunzime semistructurate.

Aici, metodologia neinterpretativă a fost completată cu analiza de tip Bogardus² a *distanței sociale*. Ne-a interesat mai puțin cuantificarea pe care o oferă scala cât *intensitatea subiectivă* a distanței posibile. Interpretată invers, scala distanței devine „scala apropierii” dintre comunitatea română și cea maghiară, cel puțin în termenii discursului *aparent*, al „interpretării de scenă” al respondenților. Cum viața este în bună măsură aparență și „joc de scenă” (Goffman), faptul că actorii credeau sau nu în ceea ce spuneau ne interesa mai puțin. Filtrarea-ascunderea realității este și parte a jocului de scenă, de interes pentru cercetare.

² Discuțiile privind problematica distanței sociale s-au axat pe următoarea scală a intensității colaborării, unde 1 sistematizează cea mai puternică înclinație către apropiere iar 7 cea mai puternică înclinație către distanțare:

1. V-ați da copiii după ei? [dacă nu au copii, atunci întrebăm dacă ei s-ar căsători cu ...]
2. V-ați lăsa copiii să fie prieteni cu ei?
3. Lucrați la câmp, sau la oraș împreună cu ei?
4. Vă place cu ei ca vecini?
5. Vă place să stați la vorbă cu ei, să-i aveți de cunoștințe?
6. Ar fi îndeajuns să vă întâlniți în afara localității cu ei?
7. Sau v-ar plăcea să stea mai bine în afara României?

Scala-reper Bogardus, după Emory S. Bogardus, *A social Distance Scale* în „Sociology and Social Research” 17 (1933): 265-271